

ԾՆՈՐՀՔ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳԱԼՈՒՍՏՅԱՆ

ԱՍՏՎԱԾԱԾՆՉԱԿԱՆ ՍՈՒՐԲԵՐ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ՍՈՒՐԲԵՐ

Եկեղեցիի հիմքեր և հիմնադիրներ

Մ ու տ ք

Նոր Կտակարանի սուրբերը ուղիղ գիծով շարունակությունը կկազմեն Հիմ Ուխտի արդարներուն, թե ֆիզիքական և թե հոգևոր մարգերուն մեջ: Այսինքն երկու խումբերն ալ զավակներն են մեկ և նույն ժողովուրդին: Երկուքն ալ տեք են նույն

նոգիի ու երկուքն ալ կծառայեն նույն Աստուծո և գրեթե նույն գաղափարներուն: Այն աստիճան սերտ և անխզելի են այս երկուքին կապերը, որ նորին առաջին սուրբերը կկազմեն վերջին օղակները հիմենն եկող ոսկի շղթային: Ավետարանական բոլոր սուրբերը, մեկ-երկու հոռվմայեցի հարյուրապետներու բացառությամբ, ծնած են Հիմ Ուխտի մեջ և դեռ հավատարիմ են անոր օրենքներուն և ավանդությանց կարելիոր չափով: Հիմնական ու գլխավոր տարբերությունն այն է, որ նորերուն առաջին խումբը կնախապատրաստե գետինը և կհարթե ճամբան Մեսիային, ու կտեսնե արշալույսը Նոր Դարաշրջանին, զոր հի-

* Վերջերս գոհունակությամբ Մայր Աթոռում ստացվեց տ. Ծնորհք արքեպիսկոպոս Գալուստյանի «Աստվածաշնչական սուրբեր» նոր և արժեքավոր ուսումնասիրությունը: Սույն գիրքը բաղկանում է երկու մասից:

1. «Հավատքի սուրբեր»՝ նվիրված Հիմ Կտակարանի նախահայրերի, նախապետների, դատավորների, մարգարեների կյանքին և գործունեությանը:

2. «Նոր Կտակարանի սուրբեր», «Եկեղեցիի հիմքեր և հիմնադիրներ», որտեղ ուսումնասիրության են ենթարկվել «Նախակարապետք Քրիստոսի», ա-

ռաքյալներ, աշակերտներ, գործակիցք և աշակերտ Պողոսի, սուրբերի կյանքն ու գործունեությունը:

«Էջմիածին» ամսագրի ընթերցողների ուշադրությանն ենք ներկայացնում հիշյալ գրքի երկրորդ մասի նյութերը՝ ամսագրի հաջորդական համարներում: Սույն գրքի մասին հաջորդ համարներից մեկում կհրատարակվի համադատասխան գրախոսական:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ները լոկ նախատեսած էին: Նորերու հաշորդ խումբը ֆիզիքական աչքով «կտեսնեն և ձեռքով կշռապեն» և կգործակցին Տիրոջ Օծյալին, գոր հիմները լոկ հոգվով տեսած էին: Վերջապես նորերու երրորդ և վերջին խումբը կկազմեն ականատես վկաներու աշակերտները և հաշորդները, որոնց մեծ սասը շտեսան իրենց Փրկիչը մարմնավոր աչքերով քայց հավատացին, և որոնք իրարու կկապեն հրեությունեն եկող եկեղեցին և հեթանոսներե կազմված եկեղեցին, քանի որ այս խումբը իր մեջ կպարունակե երկու շրջանակներն ալ եկած տարրեր: Ուստի Նոր Կտակարանի սուրբերն ալ պիտի ներկայացնենք բնական քանի մը խումբերու քաժնելով զանոնք:

Գ Լ Ո Ւ խ առաջին

ՆԱԽԱԿԱՐԱՊԵՏԻ ԲՐԻՍՏՈՍԻ

Այսպես կկոչենք այն արդար հոգիները, որոնք ուղղակի կամ անուղղակի, այս կամ այն հանգամանքով գետին պատրաստած ու կապված են Բրիստոսի հետ, և օժանդակ ու վկա հանդիսացած են Անոր ֆիզիքայես աշխարհ գալուն առթիվ:

1—2, Հովակիմ և Աննա

Նոր Կտակարանի սուրբերու շարքը կբացվի այր և կին այս երկու արդար հոգիներով, որոնք իրենց հավտաքով և ոգիով գրեթե ոչինչով կտարբերին Աբրահամ ու Սառայեն կամ Սամվել մարգարեի ծնողը՝ Եղիանայեն ու Աննայեն: Երեք պարագաներուն ալ այրերը արդար, ուղիղ և աստվածավախ մարդեր են. Երեք պարագաներուն ալ կիները քարեպաշտ՝ քայց ամուլ են: Երեք պարագաներուն ալ—չորրորդ մըն ալ քիչ հետո պիտի տեսնենք—Աստուծոյն խոստացված զավակներ կունենան:

Հովակիմ և Աննա Նոր Կտակարանի սուրբերուն կարգին անցած են լոկ Բրիստոսի նախածնողը՝ այսինքն մեծ հայրը և մեծ մայրը եղած ըլլալուն համար, մոր կողմէ: Այլապես՝ անոնք չեն հիշված Նոր Կտակարանի մեջ:

Իրենց մասին տեղեկություն կբաղենք «Նախապետարան» կամ «Գիրք Հակոբա» կոչված գրությունէ մը, որ թեև չէ անցած ս. Գրոց կանոնի մեջ, քայց ախորժով կարդացված է նախնի քրիստոնյաներու կողմէ: Գիրքը կբովանդակե աստվելաբար Հիսուսի մանկության վերաբերյալ գողտրիկ դրվագներ, որոնք իրենց չափազանցյալ և մանկունակ ոճով կհաստատեն որ վառ երևակայության ծնունդ են աստվելաբար: Սակայն այլ կետերու մեջ ներելի է մտածել

թե այդ գիրքը իր մեջ կպարունակե տարրերը և արձագանքները նաև վավերական ավանդությանց: Այս գիրքը որպէս թե գրած ըլլա Հակոբոս Տառնեղբայրը, սակայն գիտնականներ կկարծեն որ գրված է հրեա քրիստոնյայի մը կողմէ 150-ական թվականներուն:

Ըստ այս գրքին Հովակիմ Դավթի ցեղեն՝ քարեպաշտ և մեծահարուստ մարդ մըն է. իսկ Աննա քահանայական տունէ համեստ և երկյուղած կին մըն է:

Օր մը Հովակիմ երբ Աստուծո տաճարին մեջ ընծա կմատուցաներ ուրիշներու հետ, պաշտոնի վրա եղող քահանան ըսավ, որ ինք պարտավոր էր ամենէն վերջը ներկայանալ քանի որ զավակ չունէր: Սակե շատ վիրավորվեցաւ Հովակիմ. ձգեց տաճարը և ուղղակի լեռ ելալ իր հովիվներուն հետ. «Եվ միտքը դրաւ տուն չվերադառնալ, ոչ ալ ուտել կամ խմել մինչև որ Աստված այցելեր իրեն: Աղոթքը իրեն կերակուր ըրաւ և արցունքը՝ ըմպելի»: Երբ Աննա իմացաւ իր ամուսնուն տունէն հեռանալը, ինք ալ սուգի զգեստ հագաւ և ինքզինքը աղոթքի և ապաշխարանքի տրվաւ:

Օր մը Աննա երբ պարտեզ իջած էր աղոթելու համար, աչքերը վեր առաւ և տեսաւ թռչունները, որոնք բույն շինած իրենց ձագուկները կկերակրեին. այս տեսարանէն Աննային սիրտը սաստիկ փոփոխեցաւ և ըսավ Աստուծո լալով. «Վայ ինձի, թռչուններէն անգամ վար մնացի. անոնք ձագուկներ ունին ու ես գրկված եմ զավկի շնորհէն». ու այսպէս երկար աղոթեց լախառաջ: Այն ատեն տիրոջ հրեշտակը երևցաւ անոր և ըսավ, թե լաված էին իր աղոթքները և անա Աստված իրեն մանուկ մը պիտի շնորհեր, որուն անունը ամբողջ աշխարհ պիտի տարածվեր: Աննա ուխտեց որ եթե զավակ մը ունենա, մանչ կամ աղջիկ, Աստուծո պիտի ընծայեր:

Նույն տեսիլքը երևցած՝ և նույն ավետիսը տրված էր նաև Հովակիմին, որ լեցված ուրախությամբ՝ իր արջառներէն և ոչխարներէն լավագույնները ընտրեց Աստուծո տաճարին և քահանաներուն նվիրելու, և քազմաթիւ մատաղներ մորթեց աղբառներուն համար, ու վերադարձաւ տուն: Աննա հոլացաւ ու ծնաւ հրեշտակային մանուկ մը, գոր կոչեցին Մարիամ, որ կնշանակե լուսավորյալ, քանի որ նորածինը լույսի պէս աղջնակ մըն էր, «որով օրհնվեցան բոլոր ազգերը»: Աստուծո տաճարին ընծայեցին զայն կաթէն կտրվելէն հետո:

Ըստ ավանդության Հովակիմ չէ տեսած իր թոռնիկը, Հիսուս մանուկը, իսկ Աննա

տեսած, երջանկացած ու կարճ ժամանակ մը հետո վախճանած է խաղաղությամբ:

Հովակիմ և Աննայի հիշատակը կկատարեն Հայց. եկեղեցին, Յուդաբեր կանանց հետ, Վերափոխումի իննօրյակին անմիջապես հաջորդող երեքշաբթի օրը: Իրենց տունն ալ մինչև օրս կցուցվի Երուսաղեմի մեջ, որ եկեղեցիի վերածված է. թեև ըսողներ կան որ անոնք ապրած են Բեթղեհեմ կամ Նազարեթ:

Հայ եկեղեցին ի պատիվ Հովակիմի և Աննայի գեղեցիկ շարականներ հորինած է, որոնց մեջ կհաստատվի թե այն օրհնությունը, որ Աստուծո կողմէ տրվեցաւ «աստվածագույց արուաց ի իգաց», լիովին իրականացաւ Հովակիմի և Աննայի վրա: Կհիշվի որ Հին Ուխտի արքայական ու քահանայական «գալագանները միացան Հովակիմի և Աննայի վրա, որոնց միակ պտուղը եղաւ ս. Կույր: Ու կեզրակացնէ շարականը.

«Ի յամուլ երկրէ (Յովակիմէ և Աննայէ) այսօր բուսաւ մեզ հարեբեր բոյսն բարի. շուշան հովտաց, ծաղիկն դաշտաց. Միամայրն Մարիամ, արմատ Տնկոյն անմահութեան: Աղաչանօք սոցա խնայեալ ի մեզ»:

Հույնք կհիշատակեն այս երկուքը սեպտ. 9-ին: Լատինք՝ Հովակիմը առանձինն մրտ. 20-ին. Աննա գաւտ հլս. 26-ին:

8. Հովսեփի «Աստվածահայր»

Հիսուսի հայրագիրը և ամուսինը Աստվածամայր Մարիամին, որուն անանդաբար կոչված է «Աստվածահայր»: Հովսեփի ալ Դավիթի ցեղեն էր: Ավետարանը գայն կկոչէ «Սրդար» մարդ: Երբ կհիշվի Ավետարանին մեջ, արդեն իսկ նշանված է Մարիամին հետ, և կքնակի Նազարեթ, և իր ապրուստը կշահի հյուանությունը:

Տակավին պաշտոնապէս չէին ամուսնացած երբ Հովսեփի վերահասու եղաւ, թե իր նշանածն հոյ է արդեն: Հովսեփ շվարումի և շփոթության մատնվեցաւ. և որովհետև ազնիվ մարդ մըն էր, առանց պատճառը հրապարակելու «որոշեց լռել» այսինքն արձակել» իր նշանածը: Մինչդեռ այսպես կխորհէր, Աստուծո հրեշտակը տեսիլքի մը մեջ երևցաւ անոր և քաւ. «Հովսեփ, որդի Դավիթի, մի վախճա՛ր տունըդ առնելէ Մարիամը իբր քու կինդ. որովհետև անոր մեջ ծնածը ս. Հոգին է. պիտի ծնի որդի մը, անոր անունը Հիսուս պիտի դնես (որ կնշանակէ Փրկիչ), որովհետև ան պիտի փրկէ իր ժողովուրդը

մեղքերէն»: Ու սահկա կկատարվի համաձայն Աստուծո խոսքին (որ տրվեցաւ Եսայի մարգարեին). «Ահա կույր պիտի հղանա և պիտի ծնի որդի մը, որուն անունը պիտի դնեն **Էմմանուէլ**» (որ կթարգմանվի Աստված-մեզի-հետ): Հովսեփ երբ արթնցաւ քունէն, Տիրոջ հրեշտակին ըսածին պես ըրաւ. իր մոտ առաւ իր կինը և ավելի սերտ սիրով ու հարգանքով կապվեցաւ անոր և ամեն մարզի մեջ տեղ ու պաշտպան կանգնեցաւ անոր, որ արժանացած էր Աստուծո կողմէ բարձրագույն պատիվին, այսինքն «Բարձրալի Որդի»-ին մայր ըլլալու գերագույն պաշտոնին:

Երբ ծնաւ Հիսուս, Հովսեփի ի գործ դրաւ անոր վրա օրենքի բոլոր պահանջները — ութօրյա թլիստել տվաւ և քառասնօրյա Աստուծո տաճարին ընծայեց և ետ ստացաւ գայն տաճարին ընծայելով գույգ մը աղաւմի:

Երբ Հիսուսի կյանքին դեմ մահվան վտանգ հարուցվեցաւ, Աստուծո հրեշտակին հրամանով փոքրիկը և մայրը փախցուց Եգիպտոս, ուր մնաց քանի մը տարիներ, և կրկին հրեշտակի հրամանով վերադարձաւ ու բնակեցաւ Նազարեթ:

Հիսուս երբ տասներկու տարեկան եղաւ, ըստ օրենքի պահանջքին առաջին անգամ Երուսաղեմ տարաւ գայն: Վերադարձի ճամբուն վրա ինք և մայրը անդրադարձան որ Հիսուս իրենց հետ չէր. վերադարձան Երուսաղեմ և Հիսուսը գտան տաճարի մեջ, շրջապատված օրենքի վարդապետներով, որոնց խելացի պատասխաններ կուտար: Հովսեփ տեսաւ Հիսուսի մեծության արշալույսը: Այս միջադեպն հետո չի հիշվիր այլևս Ավետարաններուն մեջ, որմէ կհետևեցվի որ Հովսեփ վախճանած էր Հիսուսի հանրային գործունեության սկսելէ առաջ:

Հովսեփ մեծ անուն ունի կաթոլիկ եկեղեցիի մեջ և հռչակված է անոր պաշտպան սուրբը: Որչափ բարձր բունված է Հովսեփի անունը կաթոլիկ եկեղեցիի մեջ, նույնքան աննշան պահված է ազ արևելյան եկեղեցիներու՝ հատկապես մեր մեջ: Մեր եկեղեցիի մեջ, օրինակ, չենք հիշեր տաճար մը, որ ընծայված ըլլա իր անունին, ոչ ալ շարական մը հորինված է ի պատիվ իրեն: Իր տոնակա՞ն հիշատակությունն անգամ կորսված է ուրիշ տոնելիքներու խումբի մը մեջ, որոնք ըստ երևոյթին ոչ մեկ կապ ունին իր հետ, խաչի վեցերորդ կիրակիին հաջորդող երկուշաբթին:

Սակայն քիչեր այնքան մեծ հավատքի հերոս եղած են որքան Հովսեփ: Այս մասին համոզում կարելի է կազմել վերհիշելով, որ այս մարդը դեռ կշարունակէ այրը մնալ իր կնոջ, որուն որովայնի պտուղը

գիտե թե իրմե չէ. բայց միաժամանակ կհավատա հրեշտակային հայտնության, թե աստվածային է: Կարելի՞ է երևակայել ավելի մեծ հերոսություն քան ապրիլը կուսական կյանք մը հրեշտակագեղ կնոջ մը հետ, պարզապես պահապանը հանդիսանալով մշտնջենական կուսության անոր, որ արժանի եղած էր աստվածային բարձրագույն շնորհին, մայր ըլլալու Անոր ընթանացած Որդիին: Կարելի՞ է երևակայել ավելի մեծ պատիվ ու պարտականություն, քան հայր լինել և հոր մը բոլոր պարտականությունները կատարել հանդեպ մեկու մը, որ «Որդի հարձրելու պիտի կոչվեր»: Որքան ալ Հիսուս բազմիցս կոչված ըլլա «Որդի Աստուծո» կամ «Որդի Դավթի» կամ «Որդի Մարտո», կոչված է նաև, և պիտի մնա որպէս «Որդի Հովսէփի»: Ասիկա Հովսէփին անկապտելի և հաւիտենական փառքն է: Հետևաբար արդար է կայտնիկ եկեղեցիին բարձրագույն հարգանքը, որ ընծայված է այս խոնարհ և արդար մարդուն հիշատակին: Եվ արժանի է որ ան երկայացվի աստվածային իր մանուկը բարձր ու հայրաբար բռնած իր աշխատավորի կարշնդ բազուկներէն մեկին վրա, և մյուս ձեռքին մեջ բռնած շուշանածաղիկ մը, խորհրդանշանը իր անաբատության և հոգեկան մաքրության:

Ոչինչով կարդարանա սակայն մեր եկեղեցիի անտարբերությունը այս խոնարհ աշխատավորին հանդեպ, որ որքան իշխանական ծագում ունի՝ նույնքան և ավելի ազնվական հոգիի մը տէր է, և արժանացած «Աստվածահայր» անգերազանցելի կոչումին:

Ս. Հովսէփի Հայամալորքի մեջ ներկայացված է իբրև մարդ մը «ամբողջովին քաղցրությամբ ճեղքում հեզ, ողորմած, մարդասեր, վշտակից այլոց և օծոված անենաբարի բնությամբ»:

Հույն կնիշատակէն զայն դէկտ. 25-ը կանխող Նախահարց կիրակիին. լատինք՝ մարտ 19-ին:

4. Ս. Կույս Մարիամ

Մենք ավելի հանգամանորեն խոսած ենք ս. Կույսի մասին մեր «ՏԱՂԱՎՈՐ ՏՈՆԵՐ» հոդվածաշարքին «Վերափոխում» գլուխին տակ. պիտի չուզենք կրկնել այնտեղ ըսվածները: Այստեղ լոկ պիտի հաստատենք որ ս. Կույսը, պատմական եկեղեցիներու համար գերագույնն է բոլոր սուրբերուն՝ կրկնակ պատճառներուն:

Նախ ունի առատապես այն բոլոր հատկությունները և առաքինությունները, որոնք անհրաժեշտ են սրբության համար. օրինակ խոնարհությունը, որ կհալոնաբերվի

ամբողջ իր կյանքի ընթացքին: Ինքն իսկ կըսէ իր հորինած երգին մեջ. «Աստված նայեցաւ իր աղախինին խոնարհության վրա»: Աստուծո կամքին համակերպող էր մինչև իսկ անկարելի նկատված պարագաներու տակ: Ավետման միջադէպը եզրակացության կերելի ս. Կույսի համբուրելի համակերպությամբ: «Եւ Աստուծո աղախինն եմ. ըսածիդ պէս թող ըլլա ինձի»: Իսկ անոր համբերությունը հատկապէս հալոնաբերվեցաւ Գողգոթայի վրա, որ իր Միածինին հետ քամեց տառապանքի բաժակը մինչև մոտոր: Խոնարհություն, համբերություն ու Աստուծո կամքին համակերպությունը հիմնական ու քանակի հատկություններ են Սրբության մեջ:

Երկրորդ՝ Մարիամ եղաւ ամենամոտիկ անձը մեր Փրկչին, թե ֆիզիքապէս և թե հոգեպէս. ոչ որ սիրեց զԱյն այնքան շատ, որքան ինք: Ան եղաւ Աստուծո Որդւոյն սնուցիչը և առաջնորդը Անոր մանկության տարիներուն: Հետևաբար արդար և տեղին է այն մեծագույն հարգանքը և պատիվը զոր քրիստոնյա եկեղեցին առաջին օրերէն իսկ ընծայեց այս ս. Կնոջ: Արդարև ս. Կույսը ինքն իսկ աստվածային ներշնչմով մարգարեացաւ, թե «Երանի պիտի տան ինձի բոլոր ազգերը», ներառյալ իսլամները, որոնք ևս մեծ հարգանք ունին «Մարիամ Անայի» նկատմամբ: Հին եկեղեցիներ բազմաթիւ օրեր հատկացուցած են անոր հիշատակը ոգեկոչելու և պանծացնելու համար: Մեր եկեղեցին, օրինակ յոթը տոնախմբություններ հատկացուցած է ս. Կույսին, հիշատակելով անոր կյանքին բոլոր կարևոր հանգրվանները—Հղությունը, ծնունդը, ընծայումը, Ավետումը, ննջումը և վերափոխումը: Մինչև իսկ անոր պատկանող երկու առարկաներու—գոտիին և տուփին, գյուտին առթիւ տոնախմբություններ հաստատված են:

Հորինած է մեր եկեղեցին անոր ի պատիւ բազմաթիւ շարականներ, մեղեդիներ և տաղեր, որոնցմէ ոմանք լավագույններն են մեր հոգևոր բանաստեղծության մեջ, որ կարծես մրցումի ելած են հորինողները ս. Կույսը նույնացնելու բնական ու աստվածաշնչական խորհրդավոր և գեղեցկագույն պատկերներուն հետ. «Տապալակ ապրեցուցիչ և Տաղաար Արքահաման. Սափոր ոսկեղէն լի մանանայի. Գառզան ծաղկեալ յարմատոյն յնաւալ»...: Ինչպէս նաև նմանացուցած են զայն բնության գեղեցիկ երևոյթներուն. «Առաւօտ Խաղաղութան. Արուսեակ գուարթար. քարունակ ծաղկեալ. այգի վայելուչ. Յօղ քաղցրածաւալ...» ևսլն, ևսլն:

«Աստուած փառաբերաւ է ի սուրբս

իր»։ Թերևս ոչ ոք այնքան արժանավորապես փառավորած է զԱստված, քանի՜լ և գործով, որքան ու. Կույսը։ Իր կյանքը ամբողջ փառատրություն մըն էր Աստուծո, նման երկինքին, որ կեցած տեղը, իր անհուն մեծությամբ և այլազանությամբ «Աստուծո փառքը կպատմե» լուռ և անլուելի։ Անդրադարձա՞ծ ենք այն գեղեցիկ իրականության, որ քրիստոնեական առաջին երգը, առաջին սաղմոսը, առաջին շարականը հորինած է աստվածային ներշնչումով նույն ինքն ու. Կույսը՝ Ավետումեն անմիջապես հետո, իր կյանքի գեղեցկագույն գարունին, և ընծայած է զայն Աստուծո իբրև երեխայիքը այն միլիոնավոր հոգևոր երգերուն, որոնք իրմե հետո պիտի գրվեին քրիստոնյա ներշնչյալ հոգիներու կողմե։ Ս. Կույսի երգը, որ պահված է Ավետարանին մեջ «Մեծացուցե» սկզբնավորությամբ և անունով, եկեղեցին երգած է դարերով և կերպե մինչև այսօր, մեկ կարևոր տարբերությամբ. նախապես եկեղեցին ու. Կույսին բերանով և անոր հետ Աստված կփառավորեր այդ երգով. այսօր զայն առիթ և իբրև սկզբնավորություն կգործածե գովերգելու համար ու. Կույսը և անոր միջոցավ փառավորելու համար զԱստված և անոր բարեխոսությամբ զանազան աստվածային շնորհներ հայցելու համար։

Բազմահազար եկեղեցիներ կան ներկայիս աշխարհի ամեն կողմերը իր անունին ընծայված, և հազարավորներ եղած են պատմության մեջ։ Հայց. եկեղեցիի Մայր տաճարը, Էջմիածինը, օծված է հաճուն ու. Կույսի, ինչպես նաև Թուրքիո հայոց պատրիարքության Մայր տաճարը Գումգալուի մեջ։

Մարիամ ամեն մասամբ արժանի է այն պատիվներուն, որոնք իրեն կընծայվին վերոհիշյալ կերպով, ու մանավանդ այն գերագույն պատիվին, ըստ որուն մեր բոլոր եկեղեցիներու ու. պատարագի սեղանները պատկված են ու. Կույսի մայրական նկարով. աստվածային իր Մանուկը գրկին մեջ։

5—6. Զաքարիա և Եղիսաբեթ

Ծնողքը Հովհաննես Մկրտիչի։ Թեև Եղիսաբեթի անունը չերևիր մեր տոնացույցին մեջ, սակայն մենք իրավունք զգացինք անոր անունն ալ ավելցնելու Նոր Կտակարանական սուրբերու շարքին, հիմնվելով ավետարանական և պատմական տվյալներու վրա։

Ավետարանին մեջ ասոնց երկուքն ալ հավասարապես ներկայացված են իբրև արդար և օրինապահ անձեր։ «ԵՐԿՈՒՔՆ ալ ԱՐԴԱՐ Էին Աստուծո առջև և կպա-

հեին Տիրոջ պատվիրանները և օրենքները անարատությամբ» (Ղկ. Ա 6)։ Իսկ պատմական ու այժմեական իրականությունը այն է, որ մյուս հին եկեղեցիներու մեջ Եղիսաբեթ տոնելի սուրբերու շարքին մեջ մտած է արդեն։ Այնպես որ մեզի համար անհասկնալի մնաց, թե ինչո՞ւ բացակա է ան մեր տոնացույցին մեջ։ Եթե Զաքարիան տոնացույցի անցած է Հովհաննես Մկրտչի հայրը եղած ըլլալուն համար, ապա նույն իրավունքին արժանի է նաև Եղիսաբեթը, իբրև մայրը Մեծ Կարապետին։

Երկուքն ալ քահանայական ցեղէ էին և գորկ մնացած՝ զավակի մը մխիթարութենէն, որովհետև կըսէ Ավետարանը. «Եղիսաբեթ ամուլ էր»։ Ամուլությունը հրեից մեջ մեծագույն զրկանքներէն մեկն էր։ Եղիսաբեթ իբրև «ազգական» կներկայանա ու. կույս Մարիամին։ Այդ ազգականական կապին ինչ ըլլալը չէ հատկված Ավետարանին մեջ։ Ուր որ Ավետարանը կըսէ, ավանդությունը կըրացնէ։ Ըստ ավանդության երկու քրոջ զավակներ են. որով Հիսուս և Հովհաննես ալ երկու քրոջ թոռներ կըլլան, ըստ այս ավանդության։

Կրնանք ըսել որ Նոր Ուխտի աստվածային մեծ տրամային վարագույրը կրացվի Զաքարիայի երևումով Ավետարանի սրբազան թատերաբեմին վրա, ուր զբաղած է խումկ մատուցանելով Աստուծո տաճարին մեջ։ Նվիրական այս պարտականության կատարումի ընթացքին Զաքարիա կարժանանա տեսիլքի մը. «Տիրոջ հրեշտակը երևցաւ իրեն, կանգնած խնկոց սեղանի աջ կողմը։ Զաքարիա խոռվեց և ասրասպի մատնվեցաւ այս տեսարանին»։ սակայն Տիրոջ Հրեշտակը անոր վախը փառաւելու համար ըսավ.

— Մի վախճար Զաքարիա, աղոթքը լսելի եղավ Աստուծո առջև. Կինդ, Եղիսաբեթ զավակ մը պիտի բերե քեզի, անոր անունը Հովհաննես պիտի դնես...»։ Զաքարիային անհավատալի թվեցաւ նման ավետիս մը, ուստի ըսավ.

— Ինչպես կրնամ վստահ ըլլալ այս մասին, քանի որ ես և կինս ծերացած ենք արդեն։ Հրեշտակը գոհ չմնաց տարակույսով լի այս պատասխանէն և ծանրությամբ ու հանդիմանական շեշտով ըսավ.

— Ես Գաբրիելն եմ, որ մշտապես Աստուծո ներկայության կմնամ Անոր հրամանները գործադրելու համար։ Աստուծոն զրկվեցա քեզի տալու այս ավետիսը. քայց քանի որ նշան մը կուգես համոզվելու համար, այս վայրկյանէն համբ պիտի ըլլաս և պիտի չկրնաս խոսիլ մինչև ըսածս կատարվի։

Երբ Զաքարիա դուրս եղավ տաճարէն,

իր լեզուն կապված էր արդարև և նշանացի կերպով կաշխատեր բացատրել իր ուշացման պատճառը: Ամեն ոք հասկցավ որ գերբնական պատահարի մը հանդիպած է:

Երբ տաճարի շրջանակին մեջ իր պարտականության օրերը լրացան, վերադարձավ իր տունը, որ Երուսաղեմեն դուրս էր: Ավանդությունը անող բնակությունը կղեն ներկա Այն Քերիմ կոչված գյուղը, ոչ շատ հեռու Երուսաղեմեն, որ մինչև օրս կցուցվի իրենց տունը, եկեղեցիի վերածված: Հայերս այս գյուղը կկոչենք «Հովհաննու Ծնունդ», որ ունեցած ենք մաս եկեղեցիներ, որոնք սակայն ժամանակի քնթացքին լատինաց ձևերը անցած են:

Հղացավ Եղիաբեթ և Աստուծո գոհություն կմատուցաներ, որ «նայած էր իրեն, և ամրության նախատիկնք վերցուցած էր իրմե»: Երբ ս. Կույսը ալետումեն հետո իրեն այցելեց, «Եղիաբեթ լեցվեցավ ս. Հոգիով և բարձր ձայնով աղաղակեց, խոսքը ուղղելով Մարիամին:

«Օրհնյալ ես դուն կիներու մեջ, Եվ օրհնյալ է որովայնիդ պտուղը. Ուրկե՛ որ այս շնորհը ինձի. Որ Տիրոջս մայրը ինձի այցելե. Երբ լսեցի ողջույնիդ ձայնը, Խաղաց մանուկս հրճվագին որովայնիս մեջ.

Երանի անոր որ կհավատա Թե Տիրոջ ըսածները պիտի իրականանան»

(Ղկ. Ա. 42—46):

Երկու խոնարհ հոգիներ, լեցված գերբնական ուրախությամբ՝ իրարու հետ կխոսին քանաստեղծական լեզվով: Աստուծո Հոգին, մարգարեական ու ներշնչումի Հոգին, որ գրեթե լրած էր երեք-չորս դարերի վեր, հանկարծ կրկին կիջնե մարդոց վրա, սկսելով այս համեստ երկու կիներեն, որոնք իսկապես կխոսին մարգարեներու լեզվով:

Նույնը կպատահի մաս պապանձած Զաքարիային, որու մանկան աչքերը մեր աշխարհի լուսին բացվելն հետո՝ կբացվին մաս իր լեզվին կապանքները և ինքն ալ «լեցված ս. Հոգիով մարգարեացավ և ըսավ.

«Օրհնյալ ես Տեր Աստված Իսրայելի, Որ այցելության ելար մեզի. Փրկություն քերիր ժողովուրդիդ...»

Ու խոսքը իր նորածին որդիին ուղղելով ըսավ.

«Եվ դուն, ով մանկիկ, Բարձրյալի մարգարե պիտի կոչվիս. Տիրոջ առջևն պիտի քալես. Անոր ճամբաները հարթելու համար, Պիտի ուղղես մաս մեր ոտքերը Դեպի խաղաղության ճամբաները»

(Ղկ. Ա. 67—69):

Այս կետին երկուքին ալ առաքելությունը լրացած ըլլալով, կբաշխին հրապարակեն, իրենց տեղը տալով իրենց մեծանուն զավկին: Ու կիսակեն իրենց աչքերը Արդարության Արեգակի ծաղկման արշալույսը նըմարած ըլլալու խաղաղությամբ:

Զաքարիա մեր մեջ կտունվի Եզեկիելի և Եզրի հետ, Վերափոխման հաջորդող երրորդ շաբթվան երեքշաբթի օրը: Հույնք՝ Զաքարիան ստանձինն կհիշատակեն սեպտ. 5-ին, իսկ լատինք՝ երկուքը միասին մոյ. 5-ին:

7. Հովհաննես Մկրտիչ

Հիսուսն վերջ մեծագույն դեմքը Ավետարաններու մեջ, և գլխավոր գործիչը Նոր Կտակարանի սկիզբները: «Աստուծո թագավորության», այսինքն քրիստոնեական եկեղեցիի, դարաշրջանը պաշտոնապես բացողը եղավ Հովհաննես:

Խոստումի զավակ էր, ինչպես տեսանք, և իր ծնունդը կատարվեցավ հրաշալի պայմաններու ներքև: Իր ապագա դերը համագամանորեն ճշդված էր հրեշտակին կողմն, որ ավետեց անոր ծնունդը իր հոր:

«Նա մեծ պիտի ըլլա Տիրոջ առջև.

Գինի և օղի պիտի չխմե. Ս. Հոգիով պիտի լեցվի մորը որովայնն. Իսրայելի որդիներեն շատերը իրենց Աստուծոյն պիտի դարձնեն. Եղիայի հոգիով պիտի քալե Տիրոջ ներկայության.

Որդիներուն սիրտերը պիտի հաշտեցնե հայրերուն հետ.

Ընթոստները արդարներու իմաստությամբ պիտի լեցնեն.

Տիրոջ համար կազմ ու հարմար ժողովուրդ մը պիտի պատրաստես» (Ղկ. Ա. 15—17):

Հովհաննեսի պատանությունը և երիտասարդությունը անցան բնակության վայրեր հեռու մեկության մեջ, Աստուծո ներկայության և շնորհաց հովանիին ներքև:

Հրապարակ իջավ քարոզելու երեսուն տարեկանին, Հոովմի «Տիբերիոս կայսեր տաանհինգերորդ տարին»: Քարոզության վայրն էր Հորդանանի հովիտը: Ավետա-

յաններու մեջ Հովհաննէս Գուրգանցի է Եւսայի մարգարէի կողմէ անխառնակ «Անապատի մեջ բարձրացող ձայն»-ին հետ, որ կըսէ.

«Տիրոջ համար ճամբա պատրաստեցէք.
Անոր համար շիտակ ուղիներ հարթեցէք»
(Ղկ. Գ 4—5):

Հովհաննէսի քարոզությունը իր հոգիին և կյանքին՝ զգեստին և կերակուրին պէս պարզ ու ծուկիկ է: Կարելի է երկու բաներու մեջ խտացնել. Ապաշխարանք և Արդարություն:

«Ապաշխարեցէք, որովհետև մոտեցած է երկինքի արքայությունը... Ապաշխարանքի արժանի պտուղներ տվէք... Կացինը ծառին արմատին քով դրված է. բարի պտուղ չտվող ծառը պիտի կտրվի և կրակը ընտվի» (Ղկ. Գ 7—9):

Ու կապելցներ.

«Ով որ երկու հանդերձ ունի, մեկը չունեցողին թող տա. նույնը ընել կերակուրի արարգային: Պետական պաշտոնյաներ իրենց թոշակով թող գոհանան. ժողովուրդին ավելին չպահանջեն, անիրավություն չընեն, չզրպարտեն ոչ ոք» (Ղկ. Գ 10—14):

Տեսնելով Հովհաննէսի ուժեղ և անվախ քարոզությունը, և մեծ հեղինակությունը, ոմանք կհարցնեն. արդո՞ք ա՛յս է Մեսիան: Հովհաննէս կըսէր ոչ. «Ես ձեզ կմկրտեմ ջրով ի նշան ապաշխարանքի, բայց ինձմէ հետո կուգա հզորագույնը, որուն կոշիկներուն կապն անգամ քակելու արժանի չեմ ես. Ան ձեզի պիտի մկրտէ ս. Հոգիով և կրակով»:

Հովհաննէսի գործունեության զագաթը, կազմեց զՀիսուս մկրտելը, և զայն իբրև խոստացված Մեսիա՝ հայտարարելը: Երբ տեսավ որ Հիսուսն ալ սովորական բազմության մեջ խառնված մկրտության կմոտենա, իր մարգարեական ոգիովը ճանչըցավ զայն և ուզեց արգելք հանդիսանալ: «Ես քեզմէ պետք է մկրտվիմ, և դուն ինձի՝ կուգաս» ըսելով: Հիսուսի պնդումին վրա տեղի տվավ և մկրտեց զայն ու հայտարարեց. «Ահա Աստուծո Գառնուկը, որուն վրա բեռցված է աշխարհի մեղքերը». և որ մարդոց փոխարեն զոհվելով քավություն պիտի տա անոնց մեղքերուն. ու շարունակեց.

«Սա է, որու մասին կըսէի թե ինձմէ հետո պիտի գա... Ես եկա զայն հայտարարելու Իսրայելի ժողովուրդին... Տեսա եւ Հոգին, որ կիջներ երկինքէն Անոր վրա

աղավնիի կերպարանքով: Ես զայն չէի գիտեր, սակայն Ան որ գիտէրկեց, ըսավ. Որումն վրա որ կտեսնես Հոգիին իջնելը, Ան է որ ս. Հոգիով պիտի մկրտես: Ու ես տեսա և կվկայեմ, թե Սա է Աստուծո Որդին» (Հովհ. Ա. 29—34):

Հիսուսի մկրտությամբ, և զայն իբրև խոստացվալ Մեսիա հայտարարելէ հետո, Հովհաննէսի առաքելությունը վերջացած էր: Արդարև այս դեպքէն քիչ հետո Հերովդէս թագավոր նախ բանտարկեց զայն, զինքը հանդիմանած ըլլալուն համար, իր եղբոր կինը հափշտակելուն առիթով: Ու քիչ վերջն ալ գլխատել տվավ ծանոթ ու եղերական պայմաններու տակ:

Քրիստոս մեծ համարում ունի Հովհաննէսի մասին. առիթով մը զայն որակեց. «Մարգարենն ալ ավելի մեծ մեկը». և նույնացուց զայն Մաղաքիա մարգարէի գրքին վերջին համարներու մեջ անխառնակ «Աստուծո պատգամավորին հետ, ու ավելցուց. «Ծշմարիտ կըսեմ ձեզի. Կիներէ ծնածներուն մեջ Հովհաննէս Մկրտիչն ավելի մեծ մեկը չէ ելած, բայց երկինքի արքայության մեջ փոքրիկը անկէ մեծ է... Օրենքը և մարգարէները, Հովհաննէսով վերջ գտան. ու եթե ուզեք ընդունի՛ ա՛ն նույնինքն Եղիան է, որ գալիք էր» (Մաթ. ԺԱ 11—14):

Հովհաննէս ունեցած է նաև աշակերտներ, ինչպէս առ հասարակ կունենային իր ժամանակակից բոլոր մեծ ուսաբաններ և քարոզիչները:

Հովհաննէս հիշված է նաև իր ժամանակակից Հովսէփոս հրեա պատմիչի կողմէ, որ արդարև կհաստատէ թե ապանված է Հերովդէսի կողմէ:

Մեր եկեղեցիին մեջ Աստվածածինէն հետո մեծագույն սուրբը կնկատվի Հովհաննէս: Սերտորեն կապված է ան մեր եկեղեցիին և պատմության հետ: Հայաստանի ամբողջական դարձի օրերուն, երբ ս. Գրիգոր Լուսավորիչ ձեռնադրված կվերադառնա Կեսարիայէն, իր հետ կբերէ նաև Հովհաննէս Մկրտչի մատուցներէն մաս մը, զոր կդնէ հայ հողի վրա ստեղծված առաջին ծանոթ աղոթավայրին՝ մեջ, Մուշ քաղաքի մոտիկ, որ ապա կկառուցվի նշանավոր ս. Կարապետի վանքը, որ կըլլա մեր եկեղեցիի ամենէն հռչակավոր ուխտավայրը: Նշանավոր էր նաև Կեսարիո ս. Կարապետի վանքը, որ ևս սուրբին մատուցը կգտնվէր:

Հայ եկեղեցին չորս անգամ տոնախմբություն սահմանած է անոր համար: Առաջինը իր Ծննդյան հիշատակությունն է, Ութօրեքին հաջորդ օրը: Երկրորդը իր գլխատումն է, Զատիկի հաջորդող շաբաթ օրը:

Երրորդը Տոն կաթողիկեի հինգշաբթին, Աթանագիեն եպս.ին հետ, որուն նշխարները ևս բերած էր ս. Գր. Լուսավորիչ Սեբաստիայէն: Իսկ վերջինը՝ Վերափոխման երրորդ շաբթվան հինգշաբթի օրը, Հոբի հետ միասին: Իրեն ի պատիվ շատ մը շաբաթաններ ու տաղեր հորինված են մեր տաղերը, որոնց մեջ գլխավոր տեղը կզբաւիւնէ Հովհաննէս Մկրտիչը:

Հուլներ վեց անգամ տոն տանաւնաւ են ի պատիվ մեծ Կարապետին, իսկ լատինք՝ երեք: ա) Բուն և մեծագույնը՝ հնվր. Տ: ք) Հղություն Հովհաննէս Եղիսաբեթէն՝ սեպտ. 23: գ) Ծնունդը՝ հնս. 24: Նույնպէս լատինք: դ) Գլխատումը՝ օգս. 29: Նույնպէս լատինք: ե) Առաջին Գլուտ Նշխարաց իր գլխույն՝ փետր. 24: Նույնպէս լատինք: զ) Երկրորդ Գլուտ Նշխարաց Գլխույն՝ մյս. 25:

Տ. Բերլեհենի մանուկները

Առաջին անմեղները, որոնք իրենց արյունը թափեցին Քրիստոսի համար: Իրենց տարբերությունը մյուս մարտիրոսներէն այն եղաւ որ նախ անգիտակից էր իրենց արյան հեղումը. երկրորդ՝ իրենք մեռան Աստուծո Որդին ֆիզիքապէս ապրեցնելու համար, երբ մյուս մարտիրոսները պիտի մեռնէին Քրիստոսն շնորհված կյանքը հավերժացնելու համար:

Հրեաստանի Հերովդէս թագաւորը երբ իմացաւ մոգեղեն, թէ «Հրեից Արքա» մը ծնած է, բնականաբար խռովեցաւ ինք, և ամբողջ Երուսաղէմը իրեն հետ:

Կասկածոտ և արյունաբքոտ բռնակալը այս լուրը առնելուն՝ արդէն որոշած էր ընկիւրը. ուստի ըսաւ մոգերուն. «Գացեք և ստուգեք իմացեք նորածին մանկան մասին, և ապա ինձի ալ լուր տուէք որպէսզի ես ալ գամ ու երկրպագեմ անոր»:

Մոգեր, Աստուծո հրամանով չվերադարձան Հերովդէսին, որ հրաման հանեց Բերլեհենի և շրջակայքի երկու տարեկանէն վար բոլոր փոքրիկները սուրէ անցընել, խորհելով որ անոնց մեջ պիտի մեռնէր նաև «Հրեից թագաւորը»: Քանի՞ մատաղ կյանքեր հնձվեցան այս կոտորածէն՝ Աստուծո միայն գիտէ ի պիտի մնա: Մեր հա-

վատքով գիտցածը այն է, որ այս փոքրիկները կազմեցին առաջին փառանգը այն ընտրյալներու, որոնք, ըստ Հայտնության գրքի հաւաստումին, իրենց ճակտին վրա ունին Աստուծո Գառնուկին անունը. և իրենք քնարները կզարնեն ու երգեր կերգեն Աստուծո պտոտին առջև...: Ասոնք շարունակ Աստուծո Գառնուկին հետ են. ասոնք ընտրվեցան մարդոց որդիներէն իբրև ԵրեմիՍՅՐԻՔ, ու անոնք մեղք չգործեցին, որովհետև անքիժ էին» (Հայտ. ԺԳ 1—5):

Մեր եկեղեցին հորինած է շաբաթաններու փնջիկ մը ի գովեստ այս անմեղներուն, ուր ըսված է իրենց մասին.

«Բանաւոր գառինք ի տանէն Եփրատայ, Որք մատուցան ս. պատարագ ի Հերովդէսէ,

Որպէս գժբէլ ի Կայենէ»:

«Ծաղկեցաւ Բերլեհեն, հեղմամբ արեան սուրբ տղայոցն.

Բերկեցաւ և Ռաբէլ անուշահոտ պատարագօք»:

Իսկ «Մանկունք» շաբաթանը պատկանէ է բոլորին:

«Երանելի սուրբ մանկունքն, որպէս քաջ մահատակք,

Ետուն զանձինս իրեանց ի մահ,

Փոխանակ Որդուն Աստուծոյ:

Եւ դիակունք սուրբ մանկանց, որպէս զմաղիկ նոնկեաց,

Հարեալ ի կարկտէ, և անկեալ ի ս. Բերլեհենէ:

Եւ հոգիք սուրբ մանկանցն, որպէս զերամս սղանեաց,

Թոռուցեալք ի յերկինս և դասեալք ընդ զընտրութիւնս»:

Կկատարենք ասոնց հիշատակը Տոն կաթողիկեի հաջորդող երկուշաբթի օրը, ուրիշ խումբ մը մարտիրոսներու հետ:

Հուլն օրացույցը ասոնց թիվը «չորեքտասան քիւր» կնկատե և կհիշատակե դէկտ. 29-ին: Լատինք դէկտ. 28-ին:

(Շարունակելի)

(«Աստվածաշնչական սուրբեր», Իսթանպուլ, 1977, էջ 135—150)

